

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми «ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У 3 КЛАСІ»

Виконала: студентка 2 курсу, РО1-М18z групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Дронь Іванна Василівна
Керівник: Гудима Н.В., кандидат філологічних
наук, доцент
Рецензент: Гордійчук М.С., кандидат
педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
1.1. Лінгвістичні, психологічні та методичні особливості уроків розвитку зв'язного мовлення у 3 класі.....	10
1.2. Інтерактивні технології на уроках розвитку зв'язного мовлення.....	27
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
2.1. Особливості організації інтерактивних уроків розвитку зв'язного мовлення.....	43
2.2. Організація, зміст та ефективність експериментального дослідження.....	67
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	96
Додаток А (Конспект уроку з розвитку мовлення у 3 класі).....	96
Додаток Б (Конспект уроку з розвитку мовлення у 3 класі).....	102

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства відзначається глибокими соціально-економічними перетвореннями, які від людини вимагаються не тільки знань, а й розвитку особистісних якостей, що давали б їй змогу активно долучатися до творчої діяльності. У зв'язку з цим перед освітою постають нові завдання: школа повинна орієнтуватися на створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини, спрямовуватися не на заучування, а на формування в учнів здібностей самостійно осмислювати навколишню дійсність.

Це передбачає перебудову процесу навчання, кінцевою метою якого має стати максимальне розкриття індивідуальних можливостей та самоактуалізація особистості кожного школяра. Демократичний розвиток України зумовив перебудову системи початкової, середньої та вищої освіти, розробку нових програм із метою поліпшення умов, результатів навчання школярів та вдосконалення професійної підготовки вчительських кадрів. В освітніх документах акцент робиться на розвитку інноваційних освітніх технологій у навчальному процесі з метою забезпечення переходу освіти на нову, особистісно орієнтовану парадигму.

Визначальною рисою особистісно зорієнтованого навчання є взаєморозуміння, взаємодія, творча співпраця вчителя та учнів. Вивченням теоретичних і дидактичних питань цього напрямку займаються дослідники М. Башмаков, Г. Бермус, І. Бех, П. Гусак, Л. Калашникова, М. Кларін, Н. Протасова, О. Савченко, Г. Селевко, М. Скрипник та ін.

За результатами досліджень, оптимальним для розвитку особистості є „діалогічне педагогічне середовище, в якому особистість визнається цінною, вільною і шанованою” [9, с. 5]. Освітній процес у контексті діалогу – це „активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракція, що здійснюється за допомогою відповідних методів” [33, с. 14].

Проблема застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Комар, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., які обґрунтували доцільність їх застосування для посилення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення в працях українських (А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.) та зарубіжних (О. Коротаєва, Г. Самохіна, Г. Шевченко та ін.) учених.

Період навчання в початковій школі має непересічне значення для інтелектуального, фізичного, емоційного та соціального розвитку дитини. Ці питання стали предметом наукових розробок І. Беґа, І. Божович, Л. Виготського, А. Люблінської, С. Рубінштейна, О. Скрипченко та ін.

У Концепції загальної середньої освіти, Державному стандарті початкової загальної освіти, Концепції Нової української школи визначено основну мету початкової освіти, яка полягає у всебічному розвитку та вихованні особистості через формування в учнів повноцінних мовленнєвих умінь і навичок, набуття особистого досвіду культури спілкування й співпраці в різних видах навчальної діяльності, самовираження у творчих видах завдань, загальнонавчальних та цільових компетентностей.

Одним із провідних способів належної реалізації цієї мети є розвиток мовлення молодших школярів. Основні напрями оптимального вирішення таких завдань безпосередньо пов'язані з упровадженням у навчальний процес інтерактивних методів і технологій. Підтвердженням цього можуть бути наукові праці І. Зимньої, С. Дорошенка, М. Вашуленка, О. Савченко та ін.

Аналіз лінгводидактичної літератури свідчить, що проблема розвитку зв'язного мовлення школярів на сучасному етапі є актуальною. Учені Л. Варзацька, І. Гудзик, Т. Донченко, В. Мельничайко, М. Пентилюк, розробляючи шляхи оновлення змісту і структури системи мовної освіти, вважають, що вся робота з розвитку зв'язного мовлення має базуватися на

понятійних знання учнів (лінгвістичних і мовленнєвознавчих), екстралінгвістичних (мета спілкування, підпорядкованість мовних засобів) і операційних (правила й способи побудови тексту). Плідними у розв'язанні завдань підвищення ефективності процесу мовленнєвого розвитку виявилися такі підходи, як системно-описовий, функціонально-стилістичний, комунікативно-діяльнісний.

Однак розбудова української держави, інтеграція в європейське й світове співтовариство, перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства вимагають подальшого переосмислення змісту, методів, форм організації мовної освіти, зокрема в початковій школі. „Створення нових ефективних моделей шкільного навчання мови має спрямовуватися на виховання особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє швидко опрацьовувати здобуту інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, вільно орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях”, – пише О. Савченко.

Багатий досвід, накопичений педагогічною теорією й практикою, такий напрям, як обґрунтування дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів, зокрема в процесі розвитку мовлення молодших школярів, свідчить про те, що ці проблеми ще не знайшли достатнього осмислення й узагальнення в сучасній методиці і практиці.

Методичний аналіз літератури показав, що зусилля науковців спрямовуються переважно на визначення сутності інтерактивного навчання, розроблення різних видів таких методів, залишаючи поза увагою визначення методичних засад їх ефективного використання у процесі розвитку мовлення молодших школярів. Це, пише О. Савченко, „утруднює належне запровадження інтерактивних методів у практику початкової школи, призводячи, іноді, до перенасичення ними навчального процесу, або, навпаки, залишаючи їх поза діяльністю вчителя та учнів” [78, с. 124]. Вказане зумовлює необхідність дослідження цього питання, визначення потенційних

резервів, закладених у дидактичній системі щодо конструювання освітнього процесу.

Наявні суперечності між соціальним замовленням щодо результатів навчання, зокрема формування в учнів початкових класів комунікативної компетенції, та реальними способами їх досягнення, недостатність теоретичного і практичного дослідження цих питань актуалізує проблему визначення дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчальному процесі початкової школи з одночасним пошуком шляхів посилення педагогічної ефективності кожного з них. Це й обумовило вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження – інтерактивні технології навчання в початковій школі.

Предмет дослідження – особливості використання інтерактивних технологій на уроках розвитку мовлення в 3 класі початкової школі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити особливості застосування інтерактивних технологій у процесі розвитку зв'язного мовлення школярів в 3 класі.

Відповідно до мети було сформульовано такі **завдання**:

- визначити сутність, структуру інтерактивних технологій навчання в початкових класах;
- обґрунтувати особливості використання інтерактивних методів і прийомів на уроках розвитку мовлення;
- розкрити основні характеристики методики розвитку мовлення молодших школярів на основі інтерактивних методів;
- розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику реалізації дидактичних умов застосування інтерактивних методів у процесі розвитку мовлення молодших школярів.

Методологічною основою дослідження є: дидактичні теорії змісту мовної освіти, концепція мовної освіти в Україні, положення про формування

національно свідомої мовної особистості; праці вчених-методистів з проблем навчання молодших школярів усного мовлення; дослідження психологів та психолінгвістів із проблем сприймання, розуміння і породження усного мовлення; теорія мовленнєвої діяльності.

Мета та завдання дослідження зумовили використання комплексу взаємопов'язаних **методів**. Теоретичні методи (вивчення психологічної та педагогічної літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми, аналіз, синтез, узагальнення і систематизація теоретичних даних) застосовувалися для визначення гіпотези, мети та завдань дослідження. Емпіричні методи (бесіди, спостереження, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), обробка одержаних результатів) застосовувалися для одержання даних щодо стану досліджуваної проблеми в практиці та обробки проміжних і кінцевого зрізу після проведення дослідно-експериментальної роботи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

– визначені дидактичні засади застосування інтерактивних методів у процесі розвитку мовлення молодших школярів;

– розроблено та науково обґрунтовано модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі розвитку мовлення молодших школярів, у якій розкрито основні дидактичні складові: цілі процесу навчання; дидактичні принципи; дидактичні умови; зміст навчання; інтерактивні методи навчання; навчальна діяльність на уроці; удосконалена комунікативна компетенція; цілі процесу навчання;

– виявлено інваріантну складову моделі реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі розвитку мовлення молодших школярів.

Удосконалено процес навчання молодших школярів на основі науково обґрунтованої системно-методичної моделі реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі розвитку мовлення молодших школярів.

Практичне значення роботи знайшло вияв у розробленні системи уроків розвитку мовлення з використанням інтерактивних методів, підготовці методичних рекомендацій для вчителів початкової школи щодо впровадження в навчальний процес інтерактивних методів навчання молодших школярів.

Результати дослідження можуть бути використані для розроблення сучасних методик розвитку зв'язного мовлення в початкових класах з метою підвищення ефективності навчального процесу.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на:

- II регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» із доповіддю «Комунікативні ситуації як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках української мови в 3 класі» (16-17 березня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- III всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» із доповіддю «Упровадження інтерактивних методів і форм навчання на уроках української мови в початковій школі» (21-22 березня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» із доповіддю «Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів шляхом упровадження інноваційних технологій» (2019 рік, м. Івано-Франківськ, м. Бердянськ, м. Вінниця, м. Кам'янець-Подільський, м. Київ, м. Кропивницький, м. Мукачево, м. Полтава, м. Умань, м. Херсон);

- V міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» із доповіддю «Технології розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи на етапі закріплення навчального матеріалу» (17-18 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- III міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні

проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» із доповіддю «Інноваційні технології розвитку зв'язного мовлення молодших школярів» (17-18 квітня 2019 року, м. Вінниця);

- науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році із доповіддю «Інтерактивні технології як засіб формування комунікативних компетентностей» (24-25 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- III всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» із доповіддю «Наступність у розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників і молодших школярів шляхом упровадження інноваційних технологій» (23-24 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» із доповіддю «Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів шляхом використання інтерактивних технологій навчання» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2018-2019 рр.). Опубліковано статтю «Інтерактивні технології навчання на уроках української мови в початкових класах у процесі вивчення граматичних категорій дієслова» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Випуск 15, 2019 рік).

Структура дипломної роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 105 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведена робота уможливила такі висновки.

1. Визначено сутність, структуру інтерактивних методів навчання в початкових класах. Інтерактивне навчання є спеціальною формою організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуває власну інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в організації навчального процесу за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Організація інтерактивного навчання на уроках розвитку мовлення передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Інтерактивні методи сприяють засвоєнню учнями основних способів самостійної пізнавальної діяльності: знання та вміння планування, аналізу, саморефлексії діяльності; формуванню вмінь самостійно шукати, аналізувати, відбирати необхідну інформацію, зберігати та транслювати її; оволодінню способами взаємодії з іншими, навичками роботи в групі, взаємодопомоги, розвитку організаторських здібностей; становленню позитивної самооцінки, самопрезентації в ситуаціях успіху; вироблення установок духовного та інтелектуального саморозвитку, усвідомленого й відповідального прийняття рішень; розвитку здатності до емоційної саморегуляції та самопідтримки в проблемних ситуаціях.

2. Обґрунтовано особливості використання інтерактивних методів на уроках розвитку мовлення. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу. Упровадження інтерактивних технологій потребує від учителя розуміння суті цієї моделі навчання, вміння

старанно планувати свою роботу, значної кількості часу, особливо на початкових етапах. Застосування інтерактивних технологій на уроках на уроках розвитку мовлення вимагає проводити їх за такою структурою: мотивація; оголошення, представлення теми й очікуваних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа як центральна частина заняття; підбиття підсумків та оцінювання результатів уроку.

3. Розкрито основні характеристики методики розвитку мовлення молодших школярів на основі інтерактивних методів. У процесі експериментального дослідження інтерактивне навчання відображало постійне спілкування вчителя з учнями, учнів з учнями. Відбувалося спілкування всіх членів колективу. На уроках розвитку мовлення використовувалися групові та фронтальні інтерактивні методи. Робота в малих групах давала можливість учням діяти, практикувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування. Під час навчання за такою моделлю використовувалися рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, фронтальне опитування, круглий стіл. Організація інтерактивного навчання передбачала моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми.

4. У процесі розвитку зв'язного мовлення молодших школярів виявилось доцільним формувати такі уміння, необхідні для побудови зв'язних висловлювань: орієнтуватися в ситуації усного спілкування (де говоримо, з якою метою, кому адресуємо висловлювання); стисло, зрозуміло, у відповідному темпі викладати думку; дотримуватися норм орфоєпії і слововживання; користуватися засобами евфонії; використовувати інтонаційні засоби відповідно до завдань і умов спілкування; правильно інтонувати однорідні члени речення, речення, абзаци, тексти; додержуватися культури спілкування під час розмови; комунікативно доцільно користуватися мімікою, жестами; виявляти недоліки в усних висловлюваннях.

5. В експериментальній системі навчання передбачалося ознайомлення молодших школярів з тими елементарними відомостями, які сприяли б

формуванню вмінь будувати висловлювання, використовувані в різних життєвих ситуаціях.

З метою виявлення дієвості розробленої системи вправ і завдань для формування в учнів 3 класу умінь зв'язного мовлення проводилися контрольні зрізи знань. Ми перевіряли в учнів експериментального й контрольного класів сформованість таких умінь: використовувати синоніми; розпізнавати у тексті антоніми; виділяти в тексті слова, зв'язані родовими відношеннями; самостійно підбирати споріднені слова; за малюнком та запитаннями скласти текст-опис; за зачином скласти текст-розповідь; за поданим планом скласти текст-міркування. За ними визначено три рівні розвитку умінь зв'язного мовлення: високий, середній і низький.

Як показали результати експерименту, відповідні мовленнєві уміння й навички, сформовані на основі використання інтерактивних вправ і завдань, краще розвинені в учнів експериментального класу. Таким чином, цілеспрямоване і систематичне використання пропонованих вправ і завдань, пов'язаних з використанням інтерактивних технологій, здатне забезпечити ефективний мовленнєвий розвиток молодших школярів.

Перспективи подальшої роботи в цьому напрямі вбачаємо у розробленні цілісного навчально-методичного забезпечення уроків розвитку зв'язного мовлення на основі інтерактивних технологій навчання в початковій ланці шкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Н. Самостійна робота та елементи інтерактивної методики на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. 2005. №4. С. 21–24
2. Бадер В., Васирина С. Редагування як засіб розвитку мовлення // Початкова школа. 2008. №9. С.19–20.
3. Бадер В. Розвиток зв'язного мовлення школярів // Рідна школа. 1999. №11. С. 60–62.
4. Бадер В. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів // Педагогіка і психологія. 2007. №4. С.31–36.
5. Батраченко К.Г. Розвивальні ігри та інтерактивні вправи на уроках української мови в початкових класах // Початкове навчання та виховання. 2018. № 7-8. С.25-35.
6. Безкоста С.В., Головка З.Л., Митохід Н.Б. Уроки позакласного читання та розвитку зв'язного мовлення. 3 клас. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2004. 148 с.
7. Білецька М. А., Вашуленко М.С. Рідна мова : [підручник для 3 класу]. К. : Освіта, 2002. Ч. 1. 166 с.
8. Білецька М.А., Вашуленко М. С. Рідна мова : [підручник для 3 класу]. К. : Освіта, 2002. Ч. 2. 174 с.
9. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади // Дивослово. 2011. №2. С. 5–19.
- 10.Вашуленко М. С., Мельничайко С. І. Рідна мова : [підручник для 3 класу чотирирічної початкової школи]. К. : Освіта, 1992. 256 с.
- 11.Вашуленко М. С. Українська мова. 3 клас. К. : Освіта, 1996. 123с.
- 12.Вікова та педагогічна психологія: [навч. посіб.] / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. К. : Просвіта, 2001. 416 с.
- 13.Вінглівська Н. М. Елементи інтерактивної методики – кожному уроку. 3 клас // Початкова школа. 2009. №2. С. 44–49.
- 14.Волкова Н. П. Педагогіка. К. : Академія, 2001. 576 с.

15. Вольфовська Т. Визначення рівня сформованості інтерактивних умінь особистості на етапах соціалізації // Педагогіка і психологія. 2003. №3–4. С. 141–148
16. Гаврилюк М. В. Розвивати творчу самостійність і пізнавальний інтерес учнів засобами інтерактивного навчання // Початкова школа. 2004. №7. С. 30–36.
17. Гац Н. А. Засоби зв'язності тексту у початковому навчанні рідної мови // Початкова школа. 1996. №11. С. 23–29.
18. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання як засіб формування творчої особистості // Рідна школа. 2012. №7. С. 7–9.
19. Глущенко Л. Щоб навчання було цікавим: з практики його організації за інтерактивними технологіями // Рідна школа. 2005. №9. С. 16–22.
20. Головка І. Розвиток умінь третьокласників складати тексти-міркування // Початкова школа. 1997. №6. С. 18–22.
21. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці // Рідна школа. 2009. №9. С. 23–24.
22. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
23. Гордуз М. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. 2003. №4. С. 3–4.
24. Гречук Г. Урок розвитку мовлення // УМІЛШ. 2012. №2. – С.12–15.
25. Демченко Г. С. Розвивальні засоби на уроках мови // Початкова школа. 2007. №6. С. 20–23.
26. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Освіта, 2004. 351 с.
27. Желізник В. Система вправ з розвитку зв'язного мовлення. 3 клас // Початкова освіта. 2006. Березень. №12. С. 15–17.
28. Жукова С.О. Уроки фантазії, мислення: нові шляхи вивчення мови // Початкова школа. 2003. №5-6. С.43–46.

29. Зимульдінова А. С. Розвиток зв'язного мовлення як об'єкт теоретичного аналізу // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності на основі змісту освіти і сучасних педагогічних технологій”. Дрогобич, 2004. С.15–20.
30. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання // Початкова школа. 2006. №3. С. 9–11.
31. Іванчук Л. Використання медіадидактики на компетентісно зорієнтованому уроці в початкових класах // Початкова школа. 2018. №3. С.8-11.
32. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : Навчальний посібник / за аг.ред. Н.В. Гудими. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. 168 с.
33. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: [метод. посіб.] / авт.-уклад. : О. Пометун, Л. Пироженко. К. : А.П.Н., 2002. 136 с.
34. Калмикова Л. О. Формування граматичного строю мовлення учнів у підготовчих класах // Початкова школа. 1981. №11. С. 19–24.
35. Каніщенко А. Етимологічний аналіз слів – активізуючий засіб розвитку зв'язного мовлення // Початкова школа. 2012. №9. С. 14–18.
36. Каніщенко А.П. Лекційно-практичний курс із дисципліни «Методика навчання української мови в початковій школі» (розділи «Методика вивчення мовної теорії», «Методика розвитку усного та писемного зв'язного мовлення»). Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2016. 176 с.
37. Каніщенко А.П. Лекційно-практичний курс із дисципліни «Методика навчання української мови в початковій школі». Книга 2 (розділи «Методика навчання грамоти», «Методика літературного читання»). Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2016. 256 с.
38. Карнаух Т. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. 2011. №11. С. 5–8.

- 39.Клічук М. Мовленнєвий розвиток у процесі навчання рідної мови // Початкова школа. 2001. №9. С.19–20.
- 40.Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови. Тернопіль : Астон, 2005. 311 с.
- 41.Кокарєва І. Інтерактивні технології у навчанні // Початкова школа. 2006. №2. С. 19–21.
- 42.Коломієць Н. А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів: автореф. дис. канд. пед. наук. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 18 с.
- 43.Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці // Початкова школа. 2013. №1. С.5–8.
- 44.Кондратюк В.Л., Волос М.М., Бабин І.І. Основні тенденції розвитку освітніх технологій у світовій педагогічній практиці // Відкритий урок. 2002. №5–6. С. 9–11.
- 45.Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі. К. : Шкільний Світ, 2008. 250 с.
- 46.Корват С. А. Інноваційні технології навчання у процесі розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tvo/2011_2/006.pdf
- 47.Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. 2002. №5. С. 23–24.
- 48.Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання : розвиток комунікативних і мовних умінь // Дивослово. 2004. №10. С. 2–11.
- 49.Кругла М. Урок розвитку зв'язного мовлення // Початкова школа. 2007. №4. С. 24–25.
- 50.Купцова Л., Седова О. Інтерактивні методи навчання у сучасній початковій школі // Початкова школа. 2019. №3. С.43-48.
- 51.Куріцина М. „Відчуй себе інтелектуалом!”: інтерактивні технології в розвитку творчих здібностей учнів // Освіта. 2005. №9. С. 4–5.

52. Митник О. Творчі завдання як засіб розвитку мовлення молодшого школяра // Початкова школа. 2012. №12. С. 6–11.
53. Митник О., Стрижак А. Система завдань, спрямованих на формування комунікативних умінь як складової соціальної успішності молодшого школяра // Початкова школа. 2019. №9. С. 23–26.
54. Могила Н. М. Диференційовані завдання на уроках розвитку мовлення в 3 класі // Початкова школа. 2012. №2. С. 12–16.
55. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. 392 с.
56. Навчання в дії: як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання : [метод. посіб.] / А. Панченков, О. Пошетун, Т. Ремех. К. : АП.Н. 72 с.
57. Навчання і виховання учнів 3 класу / [упор. О.Я. Савченко]. К. : Початкова школа, 2003. 464 с.
58. Нагорна Л.Г., Комаревцева Н.Р. Кроки до оновлення змісту уроків української мови // Початкове навчання та виховання. 2019. № 16–18. С. 8–10.
59. Науменко В., Захарійчук М. Формування у дітей уміння говорити майстерно // Початкова школа. 2012. №10. С. 13–16.
60. Нижник О. Використання інтерактивних технологій на уроках рідної мови: рекомендації, приклади, зразки застосування в 1–4 класах // Початкова школа. 2005. №11. С. 9–12.
61. Нікоденко Л. Т. Розвиток мовлення молодших школярів // Початкова школа. 2008. №7. С. 39–44.
62. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. К. : Шкільний світ, 2000. 368 с.
63. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг.ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

64. Оцабрик І. В. Теоретичні аспекти інтерактивних технологій у дидактиці // Рідна школа. 2011. №4. С. 28–31.
65. Пентилюк М.І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х. : Вид. група „Основа”, 2007. 176 с.
66. Пересунько Т. М. Інноваційні технології навчання у розвитку творчих здібностей на уроках української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/836
67. Петрик О. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у мовно-мовленнєвій освіті молодших школярів // Початкова школа. 2019. №6. С.39-43.
68. Пістун Р. Інтерактивні технології навчання в сучасній школі. К. : Освіта, 2005. 202 с.
69. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій // Початкова школа. 2004. №10. С. 8–10.
70. Подлевська Н. Формування культури спілкування в учнів 5–6 класів методами інтерактивного навчання // Українська мова і література в школі. 2009. №4. С. 10–13.
71. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : [метод. посіб.]. К. : АПН, 2006. 136 с.
72. Рагозіна В. Особливості методики розвитку мовлення молодших школярів // Початкова школа. 2007. №3. С. 5–8.
73. Робота з обдарованими дітьми: Сходінки творчого зростання. 1–4 класи: [посіб.] / упор. Н. М. Гордіюк. Т. : Богдан, 2006. 152 с.
74. Романюк С.З., Піц І.І. Методика викладання української мови в початкових класах. Семінарські заняття : Навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. 128 с.
75. Романюк С.З., Піц І.І. Практикум з методики навчання української мови навчання грамоти : навчально-методичний посібник. Чернівці-Вижниця : Черемош, 2014. 210 с.

76. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. : Генеза, 2002. 366 с.
77. Саган О. Інтерактивні методи навчання як засіб формування навчальних умінь молодших школярів // Початкова школа. 2002. №3. С. 20–21.
78. Салтовська В. Використання інтерактивних методів навчання на уроках розвитку мови // Рідна школа. 2005. №3. С. 16–18.
79. Симоненкова Т. П. Інноваційні технології навчання на уроках української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzspp/2011_5/bygch/21.pdf
80. Скрипченко Н.Ф., Зиммельдінова А.С. Заняття з розвитку зв'язного мовлення // Початкова школа. 2004. №9. С. 49–56.
81. Старагіна І. П. Про мовний розвиток молодших школярів // Педагогіка і психологія. 2000. №1. С.10–16.
82. Стасюк Н. А. Інтерактивні методи навчання на уроках української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: osvita.pl.km.ua/~poninka1/index.php?option=com...task...
83. Стребна О.В., Сошенко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків, 2005. 173с.
84. Суха О. Інтерактивні методи навчання в загальноосвітній школі. К. : Академія, 2006. 284 с.
85. Творчо-дослідницькі та інтерактивні технології навчання: метод. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 168 с.
86. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1-2 класи. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
87. Трофіленко В. Робота над розвитком мовлення учнів – важлива складова комунікативної компетентності // Початкова школа. 2019. №7. С.28-30.
88. Ушакова І. Інноваційні технології навчання у розвитку креативності на уроках української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://metodportal.net/node/4499>

- 89.Хорошковська О. Розвиток українського мовлення молодших школярів // Початкова школа. 2012. №8. С. 14–16.
- 90.Чернова Г. Проблеми розвитку творчого ситуативного мовлення засобами інтерактивного навчання в роботі з обдарованими учнями // Рідна школа. 2011. №5. С. 38–40.
- 91.Чирвон Л. Ф. Інтерактивні методи навчання [Електрон-ний ресурс]. Режим доступу: <http://slideshare.net/hadiachosvita/ss-750>
- 92.Шевчук І. Використання інтерактивних технологій на уроках розвитку зв'язного мовлення в початкових класах // Початкова школа. 2013. №1. С. 33–35.
- 93.Ярош О. Ф. Сучасний урок у початковій школі // Бібліотека журналу „Початкове навчання та виховання”. Харків, 2004. 233 с.